

ARTICLE INFO

Received: 26th December 2022

Accepted: 05th January 2023

Online: 06th January 2023

KEY WORDS

Ovoz rejissyori, nominatsiya, texnika, texnologiya, televideniye, film, kino taqdimot.

TEXNIKA VA SAN'AT UYG'UNLIGIDA OVOZ REJISSORLIGINING AHAMIYATI

Agzamov Doniyor Baxtiyorovich

O'zbekiston davlat konservatoriyasi,
"Musiqiy ovoz rejissyorligi va informatika"
kafedrasi o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7509699>

ABSTRACT

Ushbu maqolada kino, televideniye, radio, teatr va ommaviy tadbirlarda "Ovoz rejissorligi" sohasini rivojlantirish va bu sohada yetuk kadrlar tayyorlash, yangi texnologiyalarni tadbiq qilish, xorij tajribalarini o'rganish kabi faoliyatlar e'tiborga olinadi.

Hozirgi rivojlanish davrida san'atning texnika bilan bog'liq sohalari, jumladan "Ovoz rejissorligi" sohasi ham rivojlanib ketti. Respublikamizda malakali soha mutaxassislariga bo'lgan talab kuchaymoqda.

Ovoz, shubhasiz, hayotimizning ajralmas qismidir. Biror kishining irodasiga ko'ra, inson bo'shliqda emas, balki havo, gaz muhitida yashaydi. Har bir harakat yoki harakat bilan ishlash yoki o'rganish, qo'llaringizni silkitib qo'yish yoki barmoqlaringizni cho'zish orqali biz yer yuzidagi ko'plab molekulalarni siqib chiqaramiz. Har bir harakat yoki harakat havo zarralari yoki elastik to'lqinlarning massa yo'naltirilgan elastik qiziqishini keltirib chiqaradi. Ulardan ba'zilari inson qulog'iga yetib borgach, retseptorlari hujayralari tomonidan qabul qilinadi, shuning uchun inson turli tovushlarni eshitadi: barglarning shitirlashi, dengiz to'lqinlari tovushi yoki shamolning esishi. Inson qulog'i tomonidan eshitiladigan yoki qabul qilingan tovushlar 16 dan 20 000 Hz gacha bo'lgan chastota diapazoniga to'g'ri keladi. Bu taxminan 16 soniyada 20 000 tebranishgacha bo'ladi. Ovoz hayotimizda o'z o'rnini egallashga yordam bergan yana bir hodisa mavjud. Bu rezonans fenomeni yoki tovush manbai to'lqinlarining o'z tebranish chastotalari bilan mos kelishi sababli ovoz balandligini majburiy oshirish. Cheklangan joylarda rezonans fenomenini kuzatish oson, ya'ni har qanday xona uchun ovoz rezonanslasha boshlagan ohangni topishingiz mumkin.

Musiqqa bizning hayotimizda juda muhim o'rin tutadi. Turli tovushlarning kombinatsiyasi sifatida musiqqa, izchil ovozga olib keladi. Musiqqa butunlay o'ziga xos va ishonchli tarzda insonning hissiy holatiga ta'sir qilishi mumkin. Musiqiy badiiy tasvirlar orqali musiqqa haqiqatni aks ettiradi va inson ruhiga faol ta'sir ko'rsatadi va hatto uni tarbiyalaydi.

Hatto qadimgi Yunonistonda ham davlatning eng zodagon odamlari "xor va musiqada" tarbiyalangan. Platon davrida musiqada shaxsiy ta'lim g'oyalari ishlatilgan. Fuqarolarning jiddiy soddaligi va jasoratini ko'tarish uchun u musiqani eng qattiq nazorat qilishni talab qildi. Har doim, davrning davlat tuzilishi va kayfiyati, o'z istaklarini ifoda etib, xarakterli musiqada

iz qoldirdi. Misol uchun, harbiy harakatlar yoki fathlar davrida turli mamlakatlarda paydo bo'lgan ko'plab harbiy yurishlar bo'lishi mumkin.

Moskvada har yili Moskva texnika va aloqa universiteti devorlarida "Rossiya yuqori darajali" deb nomlangan ko'rgazma bo'lib o'tadi. Ko'rgazmada yuqori sinfning akustik komponentlari taqdim etiladi, ularning aksariyati ijroda chindan ham o'ziga xosdir va jonli ishlashga yaqin. Yangi texnologiyalar, shuningdek, audio foydalanish ko'lamini kengaytirdi: radio va televizion eshittirish. Musiqiy asboblarning doirasi kengaytirildi, ularning elektron hamkorlari paydo bo'ldi. Yuqorida aytilganlarning barchasi natijasida yangi kasbga ehtiyoj bor edi. Ya'ni yozuvda bajariladigan ovozni uzatish sifati ustida ishlaydigan mutaxassislariga bo'lgan ehtiyoj. Ovoz bizning hayotimizning bir qismidir. Ilm-fan ovoz bilan shug'ullanadi, u yangi texnologiyalarda qo'llaniladi. Ijtimoiy madaniyat ovoz va falsafada, san'at va bilimda va inson shaxsiyatining uyg'un rivojlanishida topiladi.

San'at — inson o'z atrofini o'rab turgan muhitdan va shu muhitda sodir bo'layotgan jarayonlardan olgan taassurotlarini o'zining ichki kechinmalari orqali ifodalash vositasidir. Bu vosita insonni ulug'lashashga, uning ma'naviyatini boyitishga, go'zallikni his etishga, undan zavq olishga o'rgatishga xizmat qiladi. San'at asari inson faoliyatining badiiy mahsulidir. Inson faoliyatida san'atga bo'lgan ishtiyoq, uning evolyusiyasida muhim o'rin tutadi.

So'nggi yillarda elektroakustika sohalaridan biri bo'lgan ovoz kuchaytirish texnikasi tobora katta ahamiyatga ega bo'lib bormoqda. Ushbu soha ovoz rejissorlari, muhandislar va texniklarning ish faoliyatida nihoyatda murakkab va qiziqarli yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Xo'sh, ovoz rejissori yoki ovoz operatori kim? Ularning vazifalari qanday va bu kasbning ahamiyati nimada?

Ovoz rejissorligi — bu hunar va albatta san'at. Ovoz rejissori — bu, birinchi navbatda rejissor. U ma'lum bir asarni yozib olishidan oldin, butun partituraning, undagi har bir alohida ovoz va har bir musiqiy asbobni his qilib o'tishi lozim. Ovoz rejissorligi kasbining eng muhim qirrasidir — bu bastakor, kompozitor va ijrochilar bilan ijodiy til topa olishdir. Ma'lum bir asar ustida kompozitor, guruh, ijrochi bilan ish boshlar ekan, u ijro etilayotgan asarni tashkil qiluvchi g'oyani tushunib yetishi muhimdir. Ovoz rejissori yozib olinayotgan voqelikning muhitni, imkoniyatlarini, "makon me'yorlari"ni o'rganib chiqadi. "Makon me'yorlari" deganda, studiya va zallarning akustik talablari, ovoz yozuvi jarayonida ishlatilayotgan texnika vositalarining xarakteristikasi tushuniladi. Bu ob'ektiv qarashlar. Bundan tashqari bir qator sub'ektiv qarashlar majud. Bular ovoz rejissorining ijrochilar bilan ishlay olish, ularni o'ziga ishontira olish, aytganlarini qildira olish, vaziyatni to'g'ri baholay olish, harakatdagi aniq maqsad kabilardir. Nemis ovoz rejissori Gyunter Shulenburg shunday degan ekan: "Bugun bir nimanidir yomon yozgandan ko'ra, uni umuman yozmagan ma'qul". Bu bilan bahslashish mushkul. Ovoz rejissori natijaning ko'zguisi kabidir. Va bu ko'zgu judayam tiniq, toza bo'lishi kerak.

Ovoz operatori film ovozi bezagining badiiy va texnik sifatiga javob beradi. Ovozlar izohini tayyorlaydi, aktyorlar ovozini sinash uchun yozib oladi. Fonoteka materiallarini tanlaydi, sinxron ovoz yozish, musiqa va shovqinlarni yozish kabi ishlarni amalga oshiradi. Radioeshittirish, televideniye va ovoz yozib olish studiyalarida ovoz operatori magnit fonogrammalarini yozib oladi va eshittiradi. Ovoz rejissori rahbarligida yozib olingan fonogrammalarni montaj qiladi, ulardan nusxa oladi va eski fonogrammalarni ta'mirlaydi.

Ovoz rejissorligi ikkita asosiy yo`nalishdan tashkil topgan: texnik-ilmiy va badiiy-falsafiy. Eng boshida quyidagi bilimlar asosi kerak bo`ladi: Musiqiy bilimlar asoslari. Texnik vositalarda (uskunalar) tovush chiqarish bilim asoslari. Musiqa tarixi asoslari. Har qanday musiqiy texnik vosita va uskunlardan o`z o`rnida va to`g`ri foyalana olish mahorati, akustika, psixoakustika, elektroakustika va fizika asoslari. Kompyuterlarni mukammal bilish. Raqamli va ko`p kanalli ovoz yozuvining rivojlanishi ovoz rejissoriga montaj jarayonida juda ko`p imkoniyatlar ochib bermoqda. Ularni amalga oshirish uchun chuqur musiqiy bilimlar va nozik did egasi bo`lmoq lozim. Zamonaviy ovoz rejissorligining har qanday yo`nalishi, yosh ovoz rejissorining shakllanishida individual yondoshishni talab qiladi. Rivojlanayotgan texnika va efirda ovoz bilan ishlashda qo`llanilayotgan yangi texnologik usullar, televiyeniye va radioda ovoz rejissoridan tezda yangiliklarga ko`nikish, yangi texnikani o`zlashtirish va badiiy ta`sirchanlikni qo`llashni bilishni talab qiladi. Zamonaviy radiouzatuvdagi ovoz rejissori kasbining ko`p qirraligi, bu sohadagi mutaxassislarni professional tayyorgarligining sifati haqidagi savolni oldinga suradi. Bu jarayonda nafaqat o`tmishdagilarning boy tajribalarini qo`llash, shu bilan birga ilg`or chet davlatlarning tajribalarini ham qo`llash lozim. G`arb davlatlarining ovoz rejissorlari juda puxta maxsus professional tayyorgarlikka, ham texnik tomondan ham musiqa tomondan mustaqil ish boshlashdan avval, tubdan tayyorlanishadi. Ilg`or ovoz rejissorlarning tajribasi tizimlashtiriladi va maxsus o`quv yurtlarida o`qitiladi. Ovoz rejissorlari kadrini sifatli tayyorlash uchun, ikki asosiy bosqichdan iborat bo`lgan o`quv hajmini belgilash lozim: musiqiy-texnik bilimlarni egallash; yangi ishlab chiqilgan radiouzatuv texnikalaridan xabardor bo`lish, efirda ketadigan dasturlarni ovozlashtirishdagi yangi texnologiyalar kelib chiqishi munosabati bilan kadrlar masalasi ularning ish unumdorligini oshirish maqsadida kasb sir sinoatlarini puxta mukammal egallashi, tajriba almashishi uchun malaka oshirishlari eng asosiy masalalardan hisoblanadi. Chunki bugun texnikaning yangilanib borishi har bir daqiqada o`z ijobiy ko`rsatgichlarini ko`rsatib kelmoqda. Tajriba maktabi ovoz rejissorligi kasbining ajralmas bo`lagi. U yangilik sari intilib faoliyat davomida samara bersa albatta inson kamolotida alohida o`ringa egaligini ko`rishimiz mumkin.

Oynai jahon ekranlarida namoyish etilayotgan badiiy filmlarda ovoz rejissyorning mahorati tanlangan musiqa filmni boyituvchi tovushlarning unumli ishlatilgani esa tomoshabin e`tiborini tortadi. Kuni kecha uchinchi marotaba o`tkazilayotgan "Oltin xumo" milliy kino taqdimotida Eng yaxshi ovoz rejissyori nominatsiyasi bo`yicha taniqli ovoz rejissyori Abduqahhor Karimov nomzodligi bunga yaqqol misol bo`la oladi. Biografik tarixiy drama Hamid Olimjon va Zulfiyaning muhabbati va hayot yo`llari hikoya qilingan «Muhabbat bahori» filmida tanlangan musiqa, tovushlarning voqealar rivojiga mos va shiddatli ta`sir ostida namoyish etilgani nafaqat tomoshabinni qolaversa butun kino ixlosmandlarini nazariga tushdi. Film muvaffaqiyatini oshirishda ayniqsa har bir kadrda ijobiy muhitni yarata olgani bilan ahamiyatlidir. Bu yutuqlar samarasini berishda albatta ustoz-shogird an`analarini davom ettirish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Najriba maktabini shakllantirish yoshlarni amaliy tarzda tasvirga olish maydonlaridan tashqari ovozlashtirish jarayonlarida yanada faolligini oshirish kelajakda o`z yaxshi natijalarini ko`rsatishiga zamin yaratadi.

Ovoz rejissori texnik jihatdan qanchalik malakali bo`lsa, u shunchalik muvaffaqiyatli bo`ladi va ijodiy muammolarni hal qilishda texnik vositalardan foydalanish mahoratini rivojlantirib boradi.

References:

1. Abulqosimova X., Teshaboyev J., Mirzamuhamedova M. Kino Uzbekistana. – T.:
2. Akbarov H. Kinoning olovli yo'llari // Tafakkur, 2001, 2-son G.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashr., 1985.
3. Muhamedov M. Rejissura asoslari. – T.: O'zDSMI, 2008.
4. Nechay O.F., Ratnikov G V.. Osnovi kinoiskusstva. Minsk: Visshaya shkola, 1985.
5. Penzin S. Analiz filma. – Voronej: VGU, 2005.
6. Kasimxodjayeva A. "Musiqiy ovoz rejissorligi asoslari". O'zDK.
7. Dr. Tadjibayeva O.K.; Melikuziev I.M.; Khusanov Sh.T., Issues of the using the Special Effects as means of Visual expression in the Cinema art. European Journal of Molecular & Clinical Medicine, 7, 2, 2020, 2204-2215.
8. Ikbal Melikuziev. (2020). CINEMATOGRAPHER'S ABILITY IN THE CREATION OF GRAPHIC IMAGE IN UZBEK HISTORICAL FILMS. International Journal of Advanced Science and Technology, 29(05), 1554 - 1567. Retrieved from <http://sersc.org/journals/index.php/IJAST/article/view/10078>
9. Ikboljon, M., & Tirkashaliyevich, K. S. (2019). Creative researches of young cameramen on the creation of graphic image in modern uzbek feature films. International Journal of Engineering and Advanced Technology, 9(1), 5230-5236. doi:10.35940/ijeat. A2948.109119.